

بحران تا بحران (ویرایش دوم)

تاریخچه و روزشمار بازار نفت

احمد جزایری

www.ketab.ir

سرشناسه	: جزایری، احمد، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: بحران تا بحران روزشمار بازار نفت
مشخصات نشر	: تهران : یزدا، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۰ ص؛ ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.
وضعیت فهرست نویسی	: فیبای مختصر
یادداشت	: فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۸۶۲۱۲۸ قابل دسترسی است

بحران نابهرانه (ویرایش دوم) تاریخچه و روزشمار بازار نفت

احمد جزایری

ناشر: یزدا / چاپ اول: ۱۳۹۴ / قطع سی / تعداد صفحات: ۲۰۰ صفحه /
آماده سازی قبل از چاپ: ماهنامه صنعت / مدد: تولید: قاسم حسینی /
صفحه آرا: فاطمه محمدی / طراح جلد: جواد فضل شهریاری /
چاپ و صحافی: یزدا / شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه / قیمت: ۱۰۰۰ تومان /

شابک: 978-600-165-421-3

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۵-۴۲۱-۳

دسترزدا و گروه دستریات

دفتر نشر و نمایشگاه دائمی: تهران، سیدخندان، خیابان ارسباران، کوچه ی ستاری،
شماره ۲۲، ساختمان یزدا دورنگار: ۲۲۸۸۵۶۵۱ (۰۲۱) تلفن: ۲۲۸۸۵۶۴۷-۵۰ (۰۲۱)

توجه: به موجب قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱ و همچنین قانون
ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب سال ۱۳۵۰ تمام حقوق این اثر به هر نحو برای نشر یزدا
محفوظ است. نشر و پخش تمام یا قسمتی از این کتاب بدون اجازه از ناشر، باعث پیگرد قانونی خواهد شد.

WWW.HVAC.IR / WWW.YAZDABOOK.COM

خرید آنلاین ←

پیش‌گفتار ۹

بخش اول: تاریخچه

نفت ۱۵

تاریخچه ۱۵

اکتشاف ۱۶

پالایش ۱۷

انواع نفت خام ۱۷

پالایشگاه نفت ۱۷

پالایشگاه‌های نفت ایران ۱۹

اکتشاف و حفاری چاه‌های نفت ۲۴

اوپک ۲۵

صنعت نفت ایران ۲۹

عوامل تاثیرگذار بر بهای نفت خام ۳۷

اقتصاد نفت ۴۵

دلایل قیمت‌های بالای نفت چیست؟ ۴۵

مهندسی نفت ۴۸

بخش دوم: روزشمار نفت

نگاه اجمالی ۵۱

دهه ۷۰ قرن بیستم ۵۷

..... سال ۱۹۷۰ ۵۷

..... سال ۱۹۷۱ ۵۷

..... سال ۱۹۷۲ ۵۸

..... سال ۱۹۷۳ ۵۹

..... سال ۱۹۷۴ ۶۲

..... سال ۱۹۷۵ ۶۳

..... سال ۱۹۷۶ ۶۴

..... سال ۱۹۷۷ ۶۵

..... سال ۱۹۷۸ ۶۵

..... سال ۱۹۷۹ ۶۶

دهه ۸۰ قرن بیستم ۶۹

..... سال ۱۹۸۰ ۶۹

..... سال ۱۹۸۱ ۶۹

..... سال ۱۹۸۲ ۷۰

..... سال ۱۹۸۳ ۷۰

..... سال ۱۹۸۴ ۷۱

..... سال ۱۹۸۵ ۷۱

..... سال ۱۹۸۶ ۷۲

..... سال ۱۹۸۷ ۷۳

..... سال ۱۹۸۸ ۷۳

..... سال ۱۹۸۹ ۷۳

دهه ۹۰ قرن بیستم ۷۵

۷۵ ..... سال ۱۹۹۰

۷۸ ..... سال ۱۹۹۱

۸۰ ..... سال ۱۹۹۲

۸۰ ..... سال ۱۹۹۳

۸۰ ..... سال ۱۹۹۴

۸۱ ..... سال ۱۹۹۵

۸۴ ..... سال ۱۹۹۶

۸۸ ..... سال ۱۹۹۷

۹۲ ..... سال ۱۹۹۸

۹۶ ..... سال ۱۹۹۹

دهه اول قرن بیست و یکم ۱۰۵

۱۰۵ ..... سال ۲۰۰۰

۱۱۴ ..... سال ۲۰۰۱

۱۲۶ ..... سال ۲۰۰۲

۱۴۰ ..... سال ۲۰۰۳

۱۵۷ ..... سال ۲۰۰۴

۱۶۵ ..... سال ۲۰۰۵

۱۷۴ ..... سال ۲۰۰۷

۱۸۰ ..... چشم انداز نفت در ۲۰ سال آینده

۱۹۶ ..... علت سقوط طلای سیاه؛ چیست؟

پیش‌گفتار

در سال ۱۵۳۴، کوپرنیک کتابی تحت عنوان «گردش افلاک آسمانی» را اندکی پیش از مرگ خود منتشر کرد که سرآغاز عصر جدیدی در زندگی انسان شد. قرون وسطی که بر پایه حرافات و حکومت کلیسا، بیش از هزار سال بر اروپا سایه افکنده بود، با انقلاب کپرنیک که خود پایه‌گذار «انقلاب علمی» قرن شانزدهم و هفدهم بود، نفس‌هایش به شماره افتاد.

پس از آن بود که پلر، یونین و گالیله با کامل نمودن نظریات کوپرنیک، به‌واقع میخ‌های آخر را به تابوت قرون وسطی زدند و «عصر تازه» را بنیان نهادند. در سده هجدهم میلادی نیز اندیشمندانی چون واتسون، کیو، روسو و دیدرو، «عصر روشنگری» را پایه گذاشته و سرانجام انقلاب فرانسه در سال ۱۷۸۹، با محوریت «اندیشه» و روشنگری توانست دریچه‌ای نو را بر روی بشریت بگشاید.

بدین ترتیب، نظریات سایر علوم، از جامعه‌شناسی گرفته تا اقتصاد و سیاست، در پرتو چنین تفکراتی نضج گرفته و رشد کرد. تا قرن نوزدهم میلادی به‌واقع تفکر، اندیشه و حضور اندیشمندان و پافشاری آنها بود که پایه‌گذاری «ارام» و فکری نوین را سبب می‌شد: از «مارتین لوتر» گرفته که با اعلامیه ۹۵ ماده‌ای خود، «سوزان» محکوم شد تا گالیله‌ای که برای حفظ جان خود به اجبار نظریات کیهانی خود را ردود اعلام کرد، همگی از این قاعده پیروی کردند.

اما در بعد از ظهر شنبه، ۲۷ ماه اوت سال ۱۸۵۹، اتفاق دیگری رخ داد: این تاریخ گرچه باعث شد تا عصر جدیدی از تاریخ رقم خورده و به‌واقع عامل اصلی تحول در قرن نوزدهم و بیستم پای به عرصه گذارد، اما به‌واقع با تمامی علت‌العلل‌هایی که تا پیش از این نوع بشر به خود دیده بود، کمی متفاوت به‌نظر می‌رسید. از این پس آنچه باعث دگرگونی زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی بشر می‌شد، نه اندیشه بشر و متفکران محکوم به مرگی بودند که تا وضع «اعلامیه حقوق بشر» هم پیش رفته بودند، بلکه

ماده‌ای سیاه رنگ، بدبو و لزجی بود که پس از این تاریخ، «نفت» نامیده شد. در این تاریخ بود که سرهنگ «ادوین لی دریک» با سرسختی و لجاجت و علی‌رغم مخالفت کارفرمای خود در دهکده «تیتوسویل» و در عمق نزدیک به ۷۰ پایی به نفت رسید که این خود سرآغاز انقلاب «طلای سیاه» نام گرفت. دیگر از اندیشه کوپرنیک و یا نظام غول‌پیکر نیوتنی خبری نبود. ولتر با نمایشنامه‌های خود بشر را به وجد و تحرک سیاسی و امنی داشت و مونسیکو اخلاق سیاست و زمامداری را به نوع بشر نمی‌آموخت. این «نفت» بود که پس از ۱۸۵۹، یکه‌تازه میدان شد و حال این بشر بود که برای به‌دست آوردن منافع آن، خواسته یا ناخواسته گام‌های خود را برای رشد صنعت، ایپالان گاه‌سازی گرفته تا حفر کانال سوئز به منظور تجارت فرآورده‌های تولیدی از نفت، یکی پس از دیگری برداشت. گرچه بلافاصله پس از آن، مردم منطقه دوان دوان خود را به دهکده کوچک رسانده تا منابع خود را به‌دست آورند، اما زمانی نزدیک به پنجاه سال پس از آن، تلاش کثیف تا کاوشگران تقریباً تمامی مناطقی از سطح زمین که امکان و احتمال بسته راجع آن می‌دادند، مورد آزمایش قرار دهند که در تاریخ ۲۴ مه ۱۹۰۷ قرعه به نام ایران افتاد.

«جرج رینولدز» پس از ۶ سال تلاش شبانه‌روزی، به کشفی نائل شد که پس از آن نه تنها اقتصاد، بلکه سیاست و فرهنگ ایرانیان نیز تحت تاثیر آن قرار گرفت. این «مهم» نه تنها در مورد ایران، بلکه تمامی کشورهای تولیدکننده و حتی مصرف‌کننده نفت به نوعی صدق می‌کند. گرچه در نیمه اول قرن بیستم، به‌علت فقر تکنولوژیک و دو جنگ جهانی، «طلای سیاه» در خدمت نظام‌ها و اهداف این دسته قرار گرفته بود، اما به‌واقع در نیمه دوم بود که کشورهای تولیدکننده نقش «نفت» را در اقتصاد کشور و درآمدزایی احساس کرده و درصدد برآمدن تسلط بر منابع نفتی، استخراج و فروش آن را خود شخصا به‌عهده گیرند. از اینجا بود که بازی‌های سیاسی شرکت‌های بین‌المللی نفتی که عمدتاً از کشورهای پیشرفته و توسعه‌یافته بودند، برای حفظ منافع خود شروع شد.

تشکیل سازمان کشورهای صادرکننده نفت «اوپک» در سال ۱۹۶۰ و مقاومت ۵ کشور ایران، عراق، کویت، عربستان سعودی و ونزوئلا برای کنترل منابع نفتی خود، فصل جدیدی را در عرصه جهانی گشود. پس از اولین تحریم نفتی در ۱۹۷۳ بود که جهانیان به‌واقع نقش اوپک را در تثبیت بازار نفت احساس کردند. از آن تاریخ، تولیدکنندگان نفت دیگر نه به‌عنوان دریافت‌کنندگان «حق الامتیاز» نفتی که خود

صاحب آن بودند، بلکه به‌عنوان بازیگران اصلی صحنه نفت وارد کارزار شدند. همین عامل سبب شده تا ادبیات بین‌الملل به‌نحوی تحت تاثیر قرار گیرد. درواقع از دهه ۷۰ میلادی بود که کوچک‌ترین تحولی در سطح منطقه و جهان، باعث تاثیر بر بازار نفت می‌شد که خود نقش عمده‌ای در اقتصاد کشورها و حتی جهان داشت. وقایعی که تا پیش از آن دنیا به‌راحتی از کنار آن می‌گذشت، اکنون تبدیل به «شخصی» شده بود که براساس آن «اقتصاد جهانی» و به طبع آن «مناسبات بین‌المللی» تحت‌الشعاع قرار می‌گرفت.

تحریک نفتی اعراب برای مبارزه با رژیم صهیونیستی، پیروزی انقلاب اسلامی ایران، جنگ تحریقی عراق علیه ایران، حمله نظامی عراق به کویت و سقوط برج‌های دوقلو در نیویورک از مهم‌ترین اتفاقاتی بود که هرکدام به‌نوعی بر تولید نفت و پیامد آن بازار تاثیر گذاشت. پس از آن بود که تابلوی بازار بورس در لندن و نیویورک می‌توانست تصویری هرچند مبهم از بلندپایه‌ترین روی‌جهانیان قرار دهد. قیمت پایین و یا بالای نفت مفهوم کاملاً مشخص پیدا کرده بود.

در دهه ۹۰ میلادی، هژمونی که حاکمیت نفت سقوط کرد، شرکت‌های بزرگ نفتی که تا پیش از آن درآمدهای بسیار، نصیبشان می‌شد، برای فرار از ورشکستگی تصمیم به ادغام گرفتند: BP با آموکو، موبیل با اشلاندون و... بدین ترتیب، فصل جدیدی از حضور شرکت‌های چندملیتی که به‌واقع سفیران سیاستمداران کشور خود بودند، شروع شد و این تنها با نوسان قیمت «نفت» صورت نگرفت. پس از سال ۲۰۰۳ نیز که جهش تاریخی قیمت نفت شروع شد و کشورهایی چون هند و چین با رشد اقتصادی نزدیک به ۱۰ درصد به نفت وابسته شدند، این کشورها می‌توانستند بودند که با درآمدهای بسیار بالا، فصل نویینی را در تحول سیاسی و اقتصادی تجربه کردند که این امر نیز همچنان ادامه دارد. انرژی و در راس آن نفت، مسئله‌ای نیست که کشورهای توسعه‌یافته به‌راحتی از کنار آن بگذرند. آمریکا با واردات روزانه ۱۰ میلیون بشکه نفت خام و چین و ژاپن با رقمی نزدیک به ۴ میلیون حساسیت تلاطم در بازار نفت را به‌خوبی تجربه کرده‌اند؛ از این‌روست که دستیابی به ذخایر نفت و گاز و اطمینان عرضه، از مهم‌ترین دغدغه‌های این کشورها محسوب می‌شود. این توصیه هنری کسینجر، وزیر اسبق امور خارجه آمریکا، به سیاستمداران کشور خود جالب توجه می‌باشد. او هدف استراتژیک ایالات متحده را در دسترسی به منابع انرژی مورد تاکید قرار داده و گفته است که هدف جنگ خلیج فارس، جنگ افغانستان، اشغال نظامی عراق و...

به واقع چیزی جز دسترسی به انرژی نیست. با نگاهی گذرا به این رویدادها و تأثیرات آن می‌توان نقش «نفت» را در آخرین قرن هزاره دوم و نیز شروع هزاره سوم درک کرد. همان‌طور که پیش از این گفته شد، نفت دیگر یک کالای اقتصادی جهت مبادله و تجارت محسوب نمی‌شود؛ بلکه تصمیمات راهبردی براساس میزان دسترسی به ذخایر این طلای سیاه اتخاذ شده و «ادبیات روابط بین‌الملل» براساس آن شکل می‌گیرد. اکنون سازمان‌هایی چون OPEC و IEA (آژانس بین‌المللی انرژی) به‌عنوان حامیان تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان نفت در دنیا، جنگی پنهان را در حال انجام هستند که محور آن «نفت» محسوب می‌شود. قرن بیستم با تمامی تحولات سیاسی و اقتصادی و نظامی، تحولی شگرف در آینده بشریت ایجاد کرد: تحولی که گرچه اثرات آن کمتر از انقلاب علم، انقلاب کبیر فرانسه و... نیست، اما به‌واقع محوریت آن با ماده‌ای است که تا پیش از ۱۸۰۰، کسی آن را نمی‌شناخت.

کتاب حاضر، مهم‌ترین وقایع تأثیرگذار بر بازار نفت از سال ۱۹۷۰ به بعد را با نیم‌نگاهی به تاریخ صنعت نفت در ایران شامل می‌شود. از آنجائیکه «نفت» به‌عنوان تأثیرگذارترین عامل در هر یک از حوزه‌های سیاست و اقتصاد ایران در یکصد سال گذشته، معرفی شده، از این رو برار یادم تا پیش از ورود به تأثیر وقایع مهم بازار نفت و بررسی روزشمار این وقایع، مروری بر تاریخ صنعت نفت و پالایش در کشورمان داشته باشم. مخاطب گرامی با این پیش‌زمینه، ورود به فضای بین‌المللی را بهتر درک کرده و تأثیر این پدیده قرن بیستم را بر رفتار و ادبیات بین‌الملل نیز با شناخت بیشتری درمی‌یابد. وقایع و روزشمارهای برجسته در این کتاب برگرفته از EIA (Energy information Administration) که خود از نزدیک به ۱۷ منبع خبری معتبر اخذ شده است.

رویدادهای مورد بحث در این کتاب می‌تواند به‌عنوان منبعی معتبر و قابل تحلیل برای پژوهشگران و روزنامه‌نگاران حوزه نفت و انرژی باشد. فقدان چنین مرجعی به زبان فارسی، مؤلف کتاب را بر آن داشت تا با ارائه این مجموعه، گامی هرچند کوچک در امر تحقیق و پژوهش به‌ویژه در حوزه «نفت» برداشته شود؛ اما می‌دانم که اثر حاضر خالی از اشکال نبوده و دست تمام عزیزانی که رهنمودهای خود را برای بهتر شدن مجموعه فوق ارائه دهند، می‌فشارم.